

Сім'я як чинник залучення до народної фізичної культури дітей 5–6 років

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки (м. Луцьк)

Постановка наукової проблеми та її значення. Одним із чинників соціалізації сучасної людини є освітнє середовище, за сприятливих умов якого відбувається реалізація задатків і здібностей підростаючої особистості, здійснюється задоволення пізнавальних потреб та прагнень до фізичного розвитку. Сім'я – природне середовище первинної соціалізації дитини, джерело її матеріальної й емоційної підтримки, засіб збереження та передавання культурних цінностей від покоління до покоління. Упродовж життєвого шляху особистості сім'я є тим найближчим мікросоціальним оточенням, яке опосередковує та визначає своєрідність культурного досвіду дитини.

Особливості фізичного виховання дитини в умовах сім'ї розглянуто Е. С. Вільчковським, І. Гребенниковим, П. Лесгафтом, А. Макаренком, В. Сухомлинським, В. Федяєвою та ін. Етнопедagogічні основи батьківства розкрито в працях М. Стельмаховича, О. Ярошинської та інших науковців, своєрідність дитячо-батьківських відносин розглядали Н. Вальнер, Ю. Верхотурова, І. Дідук та ін.

Завдання роботи – охарактеризувати сім'ю як чинник залучення до народної фізичної культури дітей 5–6 років.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Українська сім'я – основний носій ідей, способу мислення, традицій і звичаїв, що передаються з покоління в покоління. Вона є найважливішою структурною одиницею для зберігання окремої етнічної культури й психології, формування національної свідомості. Українська родина виплекала систему цінностей, які пізніше лягли в основу концепції українського виховання.

Відомо, що в сім'ї закладаються основи особистості. Як спрямовуюча сила й зразок для наслідування вона відіграє важливу роль у становленні підростаючого покоління, формування, збереження й зміцнення його здоров'я. Сім'я – це перший колектив, який дає людині поняття про життєві орієнтири та цінності, про те, як вести себе в суспільстві. У ній юний громадянин отримує перші практичні навички відносин з іншими людьми, засвоює норми поведінки, які регулюють різні ситуації щоденного спілкування. Пояснення та навчання батьків, їхній власний приклад, сімейна атмосфера виробляють у дітей звички поведінки й критерії оцінки добра та зла, допустимого й недопустимого, справедливого та несправедливого.

Сім'я завжди була й залишається основною складовою частиною народних цінностей, основною школою життя для людини, у ній закладаються основи виховання майбутніх батьків та матерів.

Із молоком матері діти вбирають у себе той національний дух, який формує з них типових представників свого народу, бо «виховання, створене самим народом і побудоване на народних основах, має ту виховну силу, якої нема в найкращих системах, побудованих на абстрактних ідеях або запозичених в іншого народу» [8, 100]. Про це свідчить і притча про плани людини на життєвий вік: на рік – сіяти жито, на десять – садити дерево, на віки – виховувати дітей.

Українська сім'я прищеплювала дітям національні та загальнолюдські цінності, що відповідало потребам і завданням нації. Принципи та засоби народної фізичної культури знайшли відображення й утілення в рідній мові, фольклорі, національних звичаях, традиціях, обрядах, рухливих іграх, танцях, національних видах спорту, забавах (табл. 1). Українська система родинного виховання сприяє піднесенню самосвідомості, формуванню сукупності уявлень про український народ, його самобутність, історичний шлях [9, 49–52].

Таблиця 1

Принципи та засоби народної фізичної культури

Засоби народної фізичної культури					
фольклор		ігри, танці, національні види спорту			традиції
малі фольклорні жанри	народні пісні	ігри	танці	національні види спорту	
забавлянки; лічилки;	обрядові; колискові;	дидактичні; рухливі; ігри мовленнєвої	хороводи; побутові;	бойовий гопак; асгарда;	звичаї; обряди;

потішки; примовки; загадки; прислів'я; приказки; скоромовки	побутові; історичні; коломийки	спрямованості; обрядові; із відображенням трудових процесів та побуту	сюжетні; обрядові; веснянки; гаївки.	рукопаш. гопак; спас.	національні свята.
---	--------------------------------------	---	---	-----------------------------	-----------------------

За інформацією з етнографічних джерел, наші предки від самого народження дитини приділяли значну увагу її фізичному вихованню, особливо гігієні, загартуванню організму, правильному та якісному харчуванню, регулюванню емоцій тощо. На їхнє переконання, «... під впливом регулярних дій (сонця, повітря, води) відбувалося поступове пристосування організму до змін, що сприяло профілактиці різноманітних захворювань, зміцненню здоров'я» [7, 40]. Старших дітей виховували за допомогою міфів та казок: розкривали суть дій та досягнень вигаданих героїв, уселяючи при цьому віру в їхню фізичну силу, необхідність наслідування позитивних вчинків. У такий спосіб предки вчили нащадків долати життєві негаразди, що вимагало затрати сил, розуму. Фізичний розвиток особистості допомагав їй виробляти позитивні риси характеру: наполегливість, дисциплінованість, рішучість, здатність виживати в найскладніших умовах.

О. Духнович писав: «Людину представляють натура, наука і звичай; природну схильність одержує людина від самої природи, що складає її характер, але науки і звичаї дають вправи і настанови або виховання» [4, 3]. Засоби української народної фізичної культури знайшли повне відображення в підручниках, букварях, книгах і календарях для народного читання. Науковець уключив до системи виховання дітей обробіток ґрунту, народні рухливі ігри, танці, стрибки, біг, лазіння по деревах, риболовство, збирання ягід і грибів тощо, тобто такі види вправ, які близькі та рідні селянським дітям.

В. Ільницький зазначав, що виховання має бути «природним, воно повинно розвивати всі задатки, здібності душі в гармонійному ладі так, як їх природа або радше Бог в людській душі утворив. А центральною ланкою системи виховання має бути сім'я, яка є єдиним місцем плекання всіх чеснот і шляхетних почуттів у людині» [5, с. 173].

Виховання дітей в українських сім'ях проходило в органічній єдності з укладом життя народу, його історією, культурними й побутовими традиціями. Воно ґрунтувалося на принципах духовності, народності, гуманізму, природовідповідності, зв'язку з життям народу. Традиційна українська родина дотримувалась у житті духовних і морально-етичних засад виховання. Це споконвічна любов батьків до дітей, збереження пам'яті предків, культ матері, доброзичливі стосунки між родичами, шанобливе ставлення до рідної мови, дотримання народних чеснот і норм християнської моралі. Із ранніх років родичі прищеплювали дітям кращі моральні почуття: любов до людей, милосердя, працелюбність, любов до землі – матері-годувальниці, навчали любити її всією душею. Батьки змалечку залучали дітей до посильної праці, самообслуговування. Праця виступала могутнім чинником родинного виховання.

Складовою частиною народної моралі була турбота про формування патріотичних почуттів. Любов до рідного краю, батьківської землі, до славетної історії своїх предків звучить в усіх жанрах усної народної творчості («Кожному мила своя сторона», «Людина без вітчизни – як соловей без пісні» тощо). Український народ у героїчних казках та легендах від покоління до покоління передавав імена та подвиги тих, хто відстоював незалежність батьківщини (козак Голота, Богдан Хмельницький, кошовий Іван Сірко та ін.).

Батьки намагалися сформувати в дитини потребу знати свій родовід і по батьковій, і по материній лінії, виховати в дітей гідність, честь і гордість за своїх предків, прагнення та готовність зберігати, примножувати здобутки родоvodu. Для досягнення цієї мети залучали дітей до практичного продовження родинних звичаїв, реалізації сімейних планів, мрій, надій, традицій, віковичних прагнень українського народу. Дитина серцем, душею і розумом відчуває потреби всієї рідні, інших людей, починає турбуватися про інтереси всього роду, народу, нації. Народ здавна застосовує у вихованні значення роду, родоvodu («Ой роде наш красний, роде наш прекрасний», «Козацькому роду, нема переводу»). Сім'я з давніх-давен формувала культ Матері й Батька, Бабусі та Дідуся, культ Роду й Народу.

Батьки заохочували дітей до обміну знаннями про Україну як державу, її етнос, історичну долю, ментальність, культуру, національних героїв. Саме в сім'ї, яка завжди визначається певними національними рисами, особливостями, дитина засвоює спосіб мислення свого народу, ознайомлюється з історією Батьківщини.

Вивчення народних пісень, заняття народними танцями, рухливими іграми, національними видами спорту, забавами мають бути предметами дошкільної науки, які насамперед повинні заохочуватися в домашньому оточенні, а далі – у різних приватних школах чи дитячих дошкільних закладах [2, 2].

Якщо дитина чує з уст матері народні пісні, казки й оповідання з рідної історії, бачить на стінах кімнати історичні картини й краєвиди та слухає пояснення до них від рідні, бачить у хаті народну обстановку, зживається з народними звичаями під час релігійних, народних свят і торжеств, тоді, – вважає Ю. Дзерович, – у душі дитини вкорінюється патріотизм, і далі його плекання стає дуже легеньким [3, 217]. Українська родина творила свою народну культуру: пісню, казку, танок, ігри, забави – і на цій основі утверджувалися почуття, які сприяють збереженню національного ества та єднанню родини.

Практика народного виховання передбачає формування в кожній дитині моральних оцінок із позицій добра й справедливості, застерігає від помилок у родинному вихованні, що спричинені нехтуванням батьків своїми виховними обов'язками, підміною справжнього виховання лише піклуванням про благополуччя, відсутністю єдиних виховних вимог [1]. Не випадково в багатьох народних оповіданнях ідеться про боротьбу проти злих сил за утвердження добра. Добро завжди перемагає зло.

Засоби народної фізичної культури покликані навчити дошкільнят ненавидіти зло й боротися з ним, змалку прилучатися до народної пісні, танцю, ігор, забав, художньої творчості, жити й творити за законами, які виплекав народ. Засвоєння рідної пісні, казки, мови відбувалось у рідній хаті та було природним [2, 3].

Слід зауважити, що сімейне виховання, на відміну від громадського, завжди індивідуалізоване. Батьки мають можливість щоденно й глибоко пізнавати внутрішній світ дитини, її прагнення, почуття, використовувати методи та засоби виховного впливу з урахуванням її індивідуальних особливостей. Батьки завжди вчать своїх дітей добра. Спостереження, бесіда, розмова дають можливість батькам з'ясувати ціннісні орієнтири, поведінку дитини в різних ситуаціях.

У сучасних умовах розвитку українського суспільства змінилося ставлення громадян до проведення вільного часу, якого в багатьох людей не вистачає, тому що доводиться багато працювати, щоб матеріально забезпечити сім'ю. Організація та проведення дозвілля дітей потребує особливої ретельності, оскільки потрібно враховувати можливості вивільнення ними часу після навчання та інших занять. Незаперечною є теза: «Важливим фактором формування духовного й психічного здоров'я дошкільників є організація дозвілля, потенціал якого полягає в широких пізнавальних, просвітницьких, рекреаційних, творчих можливостях, що створює умови для формування здорової особистості» [6, с. 180]. Саме діяльність батьків та педагогів із залучення дітей до різноманітних занять, розваг, змагань, пізнання невідомого в природі чи у сфері історичного минулого сприяє їхньому фізичному та духовному оздоровленню.

Багатовікова практика сімейного виховання визнала ефективним використання масових форм у формуванні національної свідомості дитини. Слід підкреслити, що в багатьох сім'ях існувала добра традиція відзначення національних українських і релігійних свят, на які діти йшли разом із батьками. Їх святкування глибоко западало в дитячі душі, пробуджуючи перші усвідомлення себе як невід'ємної частинки всієї української спільноти. Зокрема, це участь дітей і батьків у народних святах, обрядах, за допомогою яких дитина має змогу виявити свої почуття, думки, емоції. Діти можуть брати участь у вертепах, колядках, засіванні, гаївках тощо. Дитина засвоює шанобливе ставлення до видатних українських історичних і культурних діячів, повагу до ідеалів, за які вони боролися, бере участь у вшануванні їхньої пам'яті, у догляді за їхніми могилами. Особливе значення в сімейному вихованні має й народна символіка. Українська сім'я навіть в умовах ополячення зберегла національні традиції, що передавалися дітям від батьків.

Багатовіковим людським досвідом доведено, що, по-перше, рівень родинного виховання зумовлюється станом самої родини; по-друге, родинне виховання має національний характер; по-третє, цей процес відбувається в родині традиційній за умов державної самостійності народу. Саме тому могутньою силою у виховному плані для нас була, є та залишається традиційна українська родина з українським родинним національним вихованням дітей, адекватним сучасним і майбутнім потребам нашого суспільства.

Висновки й перспективи подальших досліджень. На основі аналізу педагогічної спадщини минулого й сьогодення можна зробити висновок, що питання родинного виховання бере початки з глибоких часів. Українська сім'я, незважаючи на багатовікові намагання окупантів денационалізувати український народ, зберегла традиції народної фізичної культури, історичну пам'ять, волелюбність, прагнення до незалежності свого народу, виховувала в дітей любов до Батьківщини, працьовитість, прищеплювала загальнолюдські цінності. Цей досвід повинен бути використаний у процесі обгово-

рення основ подальшої розбудови української національної системи освіти й виховання, зокрема родинного.

Отже, обґрунтовуючи вплив сім'ї як фактора формування народної фізичної культури в старших дошкільників, ми дійшли висновку про необмеженість можливостей цього впливу й важливість забезпечення відомих і найсприйнятливіших напрямів, серед яких – орієнтація на врахування досвіду старших членів сім'ї в справі неперервної підтримки здорового способу життя; турбота батьків про емоційну стабільність й емоційне благополуччя своїх дітей; підтримка бажання дітей щодо участі в спортивних факультативах, гуртках, секціях; організація повноцінного дозвілля; надання можливості брати участь у фізкультурно-оздоровчих заходах; використання засобів народної фізичної культури для пізнання своїх фізичних можливостей; урахування психічного, духовного, соціального аспектів зміцнення сімейного довілля.

Джерела та література

1. Андрусак М. Греко-католицьке духовенство в національних змаганнях (XVIII–XX ст.) / М. Андрусак // Календар для всіх на 1937 рік. Шестий річник. – Львів : Наклад Івана Тиктора, 1936. – С. 44–48.
2. Богачевська О. Любов до рідного / О. Богачевська // Жіноча доля. – 1928. – Ч. 11. – С. 2–3.
3. Дзерович Ю. Педагогіка / Ю. Дзерович. – Львів : Накл. Греко-катол. Богослов. академії, 1937. – 240 с.
4. Духнович А. Народная педагогика в пользу училищ и учителей сельских / А. Духнович / Ч. 1 : Педагогика общая. – Львів, 1857. – 112 с.
5. Партицький О. Гадки про виховане домашнє / О. Партицький // Газета школьна. – 1877. – Ч. 21. – С. 173.
6. Про становище молоді в Україні (щодо підтримки молоді сім'ї, посилення соц. захисту дітей та молоді у 2001–2006 рр.) : щорічна доп. Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України / Т. В. Безулік, А. І. Білий, Є. І. Бородін та ін. – К. : Гопак, 2006. – 360 с.
7. Скар О. І. Педагогічна культура сім'ї / О. І. Скар. – К. : Т-во «Знання», 1984. – 48 с.
8. Ушинський К. Д. Про народність у громадському вихованні : [у 2-х т.] / К. Д. Ушинський // Вибрані пед. тв. – К. : Рад. шк., 1983. – Т. 1. – С. 43–103.
9. Чепіль М. Використання виховних традицій народної педагогіки у формуванні національної свідомості дітей і молоді / М. Чепіль // Наукові записки Острозької академії. Психологія і педагогіка. – Острог, 2000. – Вип. 1. – С. 49–59.

Анотації

У статті охарактеризовано сім'ю як чинник залучення до народної фізичної культури дітей 5–6 років; визначено особливості виховання дітей старшого дошкільного віку в умовах сім'ї; охарактеризовано сучасний стан виховання дошкільнят батьками. Сім'я є першим і найважливішим інститутом соціалізації дитини. На жаль, більшість батьків змушені займатися «пошуком» засобів існування, тому діти проводять дуже багато часу (9–10 годин на день) у дошкільних навчальних закладах і, отже, вплив сімейного виховання на формування особистості дитини відіграє значну роль. Повноцінне виховання дошкільника відбувається в умовах тісної співпраці сім'ї та дошкільного закладу. Як відомо, сім'я є першим і найважливішим інститутом соціалізації дитини. Якщо вимоги, які пред'являються до дитини в дошкільному навчальному закладі й сім'ї, не узгоджені, то виховання корисних навичок і звичок буде дуже ускладнено. Загальновідомо, що закріплення будь-якого вміння відбувається при багаторазовому повторенні. Тому наше дослідження сьогодні дуже актуальне. Дошкільні установи повинні перетворитись у відкритий соціально-педагогічний комплекс із широкою участю батьків, вихователів та дітей. Ця співпраця взаємопов'язана в інтересах сім'ї та дошкільного закладу.

Ключові слова: сім'я, діти, старший дошкільний вік, виховання, народні рухливі ігри, забави, розваги, народна фізична культура, фізичні вправи.

Ярослав Смаль. Семья как фактор привлечения к народной физической культуре детей 5–6 лет. *В статье охарактеризована семья как фактор привлечения к народной физической культуре детей 5–6 лет; определены особенности воспитания детей старшего дошкольного возраста в условиях семьи; охарактеризовано современное состояние воспитания дошкольников родителями. Семья является первым и важнейшим институтом социализации ребенка. Но поскольку большинство родителей вынуждены заниматься «поиском» средств существования, то дети проводят очень много времени (9–10 часов в день) в дошкольных учебных заведениях, поэтому влияние семейного воспитания на формирование личности ребенка играет значительную роль. Полноценное воспитание дошкольника происходит в условиях тесного сотрудничества семьи и дошкольного учреждения. Как известно, семья является первым и важнейшим институтом социализации ребенка. Если требования, предъявляемые к ребенку в дошкольном учебном заведении и семье, не согласованы, то воспитание полезных навыков и привычек будет очень затруднено. Общеизвестно, что закрепление любого умения происходит при многократном повторении. Поэтому наше исследование сегодня очень актуально. Дошкольные учреждения должны превратиться в открытый социально-педагогический комплекс с широким*

участием родителей, воспитателей и детей. Это сотрудничество взаимосвязано в интересах семьи и дошкольного учреждения.

Ключевые слова: семья, дети, старший дошкольный возраст, воспитание, народные подвижные игры, забавы, развлечения, народная физическая культура, физические упражнения.

Yaroslav Smal. Family as a Factor of Attraction to Native Physical Culture of Children Aged 5–6 Years Old.

The article characterizes a family as a factor of attraction to native physical culture of 5–6 year old children; it was defined the peculiarities of upbringing of children of senior preschool age in family conditions; it was characterized modern condition of upbringing of preschoolers by parents. Family is the first and the most important institution of socialization of a child. As most of parents are forced to devote themselves to «search» of means of existence, children spend a lot of time (9–10 hours a day) in kindergartens that's why influence of family upbringing on formation of child's personality plays significant role. Full-value upbringing of a preschooler takes place in conditions of close cooperation of a family and a preschool establishment. As it is known, family is the first and the most important institution of socialization of a child. If demands that are made to a child in a preschool educational establishment and a family are not coordinated, then educational of useful skills and habits will be complicated. It is known that setting of any skill happens after many-time repetition. That is why our study is topical. Preschool establishments should become an open socio-pedagogical complex with wide participation of parents, kindergarten teachers and children.

Key words: family, children, senior preschool age, education, national outdoor games, play, entertainment, national physical culture, physical exercises.